

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Возович Антоніни Анатоліївни
«Психологічні особливості формування правосвідомості студентів
коледжів», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата
психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова
психологія**

Соціальні, економічні, політичні зміни, які відбуваються останнім часом в українському суспільстві, стосуються не тільки ефективності розбудови державності, але й кожної окремої особистості. Розкриття особливостей процесу свідомого самовизначення людини в соціальному просторі є однією з найфундаментальніших проблем сучасної психологічної науки.

Сучасна Україна являє собою молоду незалежну державу з великим потенціалом у науці, промисловості, культурі. Вона має все необхідне для того, щоб стати однією із найрозвиненіших правових держав світу. Розуміння цього має якнайшвидше дійти до кожного жителя України. Але, на жаль, сьогодні правова культура українського суспільства, яка є частиною його загальної культури та одним з головних показників рівня розвитку суспільства, наразі перебуває лише на стадії формування й потребує цілеспрямованої діяльності з її становлення та активного розвитку.

Дисертація Возович Антоніни Анатоліївни присвячена висвітленню й аналізу важливого теоретично-прикладного питання сучасної вітчизняної психологічної науки – дослідженню психологічних особливостей формування правосвідомості студентів коледжів. Отже, актуальність її дослідження безсумнівна.

Дана робота дійсно представляє інтерес, оскільки в ній не тільки актуалізується проблема творення правової свідомості особистості, а й зосереджується увага на механізмах її формування і розвитку.

Чітке визначення об'єкта, предмета та мети дослідження свідчить про належний рівень наукової підготовки дисертантки. Завдання дослідження цілком відповідають обраній проблематиці як у теоретичній, так і в емпіричній їх репрезентаціях.

Добір авторкою методів і застосування комплексу діагностичних методик забезпечують досягнення і реалізацію поставлених у дослідженні завдань.

Наукова новизна дослідження є безперечною, оскільки на даний час недостатньо ґрунтовних наукових розробок щодо активного розвитку правової свідомості особистості, зокрема, цілеспрямованого розвивального психологічного впливу на правосвідомість студентів коледжів.

Перший розділ дисертації висвітлює теоретичні засади психологічного дослідження правової свідомості юнацтва. Привертає увагу глибина проведеного всебічного психологічного аналізу феномену правосвідомості. Дисертантка здійснює ґрунтовний аналіз поняття правової особистості як суб'єкта правосвідомості; висвітлює змістове наповнення, структурну і функціональну специфіку правосвідомості; розглядає основні засади становлення правосвідомості в онтогенезі та в юнацькі роки. Отже, дисертантка зробила вдалу спробу розширення наукових уявлень щодо проблеми розвитку правової свідомості у юнацькому віці.

Проведений дисертанткою аналіз наукових джерел сприяв виокремленню теоретичних, методологічних та методичних засад вивчення правової свідомості юної людини в сучасній вітчизняній та зарубіжній психології, а також формулюванню власного бачення моделі правової свідомості осіб раннього юнацького віку.

Другий розділ дисертації присвячений емпіричному дослідженню змісту правосвідомості студентів коледжів. Авторка розкриває методологічні принципи та методичні засоби психосемантичного аналізу правосвідомості студентів коледжів, обґрунтовує програму та методичний інструментарій емпіричного дослідження. Результати, отримані в дослідженні, дозволили

авторці емпірично констатувати стан правової компетентності молоді; зміст уявлень студентів про справедливість у ситуаціях морального насильства; виокремити основні семантичні універсалії правосвідомості студентів коледжів тощо. Підсумком констатувального етапу дослідження стала концептуальна схема впливу психосемантичного змісту правосвідомості на правову поведінку студентів коледжів.

Коректне застосування методів статистичного аналізу даних дозволило дисертантці розподілити, узагальнити, упорядкувати досить великий обсяг емпіричного матеріалу, отриманого за допомогою найрізноманітніших діагностичних методів. Заслуговує на увагу і стиль презентації результатів емпіричного дослідження інформативними рисунками, схемами, таблицями.

Кількість досліджуваних (205 осіб), відповідні психологічні та математико-статистичні методи опрацювання даних дають підставу вважати дослідження методологічно вивіреною. Авторка використовує широкий, науково коректний комплекс теоретичних та емпіричних методів для розв'язання поставлених завдань, вдало оперує кількісними та якісними методами дослідження.

Логічним продовженням перших двох розділів є третій розділ дисертації, в якому дисертантка обґрунтовує необхідність психологічної програми формування правової свідомості у студентів коледжів. Заслуговує схвалення те, що підсумком роботи над цим розділом є оригінальний доробок у вигляді авторської програми формування психосемантичного змісту правосвідомості. Авторська програма тренінгу апробована в ході формувального експерименту, визначена її ефективність за допомогою комплексу математичних методів обробки результатів, що статистично підтверджують їх значущість.

Дисертаційне дослідження відзначається науковою виваженістю, цілісністю та інноваційністю. Логічним завершенням дисертаційного дослідження є обґрунтовані висновки, що відповідають поставленим

завданням та становлять певний внесок у розробку теорії та практики психологічної діяльності.

Додатки та список використаних джерел оформлені згідно зі встановленими правилами та містять потрібну довідкову інформацію.

Значення основних висновків дисертації для психологічної науки та практики визначається можливістю використання отриманих результатів при розробці і впровадженні програм, спрямованих на розвиток правосвідомості юнацтва, які можуть бути реалізовані в умовах будь-якого навчально-виховного закладу України.

Дисертація написана грамотною науковою мовою, імпонує аналітичний характер тексту, його смислова послідовність, закінченість і цілісність. Автореферат відповідає основному змісту дисертаційної роботи. Результати дослідження висвітлені у достатній кількості одноосібних наукових публікацій у фахових виданнях та всебічно оприлюднені на науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівня.

Отже, можна зробити загальний висновок, що отримані в роботі результати характеризуються новизною, мають конкретне науково-практичне значення, можуть бути використані в процесі подальшої розробки зазначеної проблематики.

Загалом позитивно оцінюючи опоновану дисертаційну роботу Антоніни Анатоліївни Возович, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження та побажання:

1. Представлені у роботі особливості правової свідомості студентів коледжів не враховують їх статеву специфіку. Було б цікаво порівняти саме психосемантичний зміст правосвідомості хлопців та дівчат.

2. Одна з основних особливостей психологічної взаємодії (у ході тренінгів) полягає в тому, що вона не просто допомагає усвідомити й виразити якийсь смисл, а дозволяє його власноруч вільно створити кожному учаснику. Отже, бажано більш детально окреслити механізми, що

зумовлюють перетворення смислу правових категорій в особистісний смисл, що можна вважати поглибленням зав'язків правової свідомості з правовою самосвідомістю і подальшою правовою поведінкою.

3. У вступі до програми формування психосемантичного змісту правосвідомості студентів коледжів зазначено, що запропоновані завдання та форми роботи були добрані з урахуванням етнічних особливостей учасників експериментальної групи. Бажано більш конкретно окреслити, яким саме чином це здійснювалось, адже зі змісту завдань цього не зрозуміло.

Висловлені критичні зауваження дискусійні, мають, переважно, характер побажань щодо подальших наукових досліджень авторки в цій галузі і не впливають на загальний високий науковий рівень дисертації.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія; за якою вона подається до захисту, а зміст автореферату є ідентичним до основних положень дисертації і не містить нової, порівняно з дисертацією, інформації. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Возович Антоніни Анатоліївни повністю відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» щодо кандидатських дисертацій.

Отже, кандидатська дисертація «Психологічні особливості формування правосвідомості студентів коледжів» є самостійною завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності є внеском у розвиток педагогічної та вікової психології, а її автор, Возович Антоніна Анатоліївна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук.

Офіційний опонент –

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Херсонського державного університету

